

Net uit: De hand van Fátima

De Hand van Fátima van Ildefonso Falcones, vertaald uit het Spaans door **Marga Greuter** en **Joke Mayer**, verschenen bij [Luitingh-Sijthoff](#) (oorspronkelijke titel: *La mano de Fátima*).

De hand van Fátima is het verhaal van de Spaanse morisken (onder dwang bekeerde Moren) vanaf de tweede opstand in 1568, toen ze door het katholieke koningspaar Fernando en Isabel verplicht werden zich christelijk te kleden en Spaans te spreken, tot 1609, het jaar van hun definitieve deportatie naar Noord-Afrika. Het is een verhaal over een periode van vreemdelingenhaat, onderdrukking en marginalisatie dat tot op zekere hoogte vergelijkbaar is met dat van de Spaanse joden, maar veel minder bekendheid heeft gekregen.

Cryptomoslims

De historische realiteit wordt verteld vanuit vier perspectieven: dat van het fictieve personage Hernando, oftewel Ibn Hamid, dat van zijn moeder (een door een priester verkrachte moriskenvrouw), dat van Hernando's vrouwen Fátima en Rafaela, en tot slot dat van zijn wrede stiefvader, Brahim. Zij staan model voor de cryptomoslims: in het geheim overtuigde islamieten die naar buiten toe christen zijn

De groeiende repressie van de Cordobaanse moriskengemeenschap enerzijds en de overeenkomsten die Hernando ziet tussen christendom en islam anderzijds, zetten hem steeds vaker aan het denken over een manier om een brug tussen christenen en moslims te slaan. De figuur van de maagd Maria, Hernando's vondst van het apocriefe, islamitische evangelie van Barnabas en de fabricatie van de 'Ioden boeken' (eigenlijk Ioden plaatjes, met Arabische en gedeeltelijk onontcijferbare teksten) spelen daarbij een belangrijke rol. Samen met twee Granadijnse cryptomoslims voert Hernando de eerste twee fasen uit van een ingenieus plan om de Granadijnse christenen te laten denken dat de Ioden boeken openbaringen waren van de eerste bisschop van Granada en de eerste apostelen die naar Spanje kwamen, waarmee de Arabische afkomst van die christenen bewezen was. Door een te subjectieve vertaling blijft het verwachte resultaat echter uit. De uitvoering van de laatste fase, de openbaring van het evangelie van

Barnabas door een 'koning der Arabieren', wordt ingehaald door de definitieve uitwijzing van alle morisken naar Noord-Afrika.

Het vertaalproces: haken en ogen

Door de uitgebreide beschrijving van tijd- en cultuurgebonden gewoontes, beroepen, kerkelijke en seculiere functies, kleding, instanties en geldeenheden was het vertalen van dit boek interessant en leerzaam, maar zeer arbeidsintensief. De talloze lotgevallen, avonturen en levensfasen van Hernando – veel te veel naar onze mening – maakten het noodzakelijk ons op de ene pagina te verdiepen in het leerlooien of het gokken, op een volgende in de zijdeteelt of in schepen en kapers, waarna we vijf of tien bladzijden verder stuitten op allerlei paleisfuncties, de kleding van een Spaanse edelvrouw, bepaalde danspassen, of de architectuur van de grote moskee in Córdoba. We raadpleegden deskundigen op het gebied van de transcriptie van Arabische namen, vroegere kerkelijke functies, Andalusische paarden, islamitische namen en functies, zochten passages op uit de Koran en lazen boeken over de islam en de inquisitie.

Als deeltijdstudent religiewetenschappen werd ondergetekende het meest geboeid door wat anderen misschien als minder 'vol vaart en met verve' zullen ervaren, zoals de folder van de uitgever beloofde: de achtergronden van het apocriefe, islamitische evangelie van Barnabas en de Ioden boeken. Bij navraag bleek dat daar veel over is gepubliceerd door religiewetenschappers, in het bijzonder over de kwestie van de authenticiteit, en dat het onderzoek aan de Ioden boeken hervat is nu de bisschop van Granada toestemming heeft gegeven voor bestudering van het onontcijferbare deel, het zogeheten Stomme Boek. Wel wordt vermoed dat de auteurs – de vervalsers – van zowel het evangelie van Barnabas als de Ioden boeken zeer waarschijnlijk gezocht moeten worden onder de morisken. In *De hand van Fátima* heeft die vervalser en bedenker van de onontcijferbare tekens een naam gekregen: Hernando Ruiz ofwel Ibn Hamid.

Zoals gezegd hebben we veel van deze vertaalopdracht geleerd, niet alleen inhoudelijk – jammer dat de inhoud altijd zo snel weer wegzakt – maar ook over het (samen) vertalen van een dergelijke 'encyclopedische' roman, waarvoor consistentie en voortdurend overleg eerste vereisten zijn. Maar we hebben de schrijver ook vaak vervloekt om zijn wijdlopiegheid, zijn herhalingen en zijn inconsequenties. Vaak haalde het zoveelste detail net de vaart uit een zin en leken veel zinnen in eerste instantie onbegrijpelijk, tot we ze analyseerden en zagen dat ze grammaticaal niet klopten. We hebben op allerlei manieren moeten ingrijpen om zonder vervlakken een goed lopende Nederlandse tekst te kunnen produceren, veralgemeniseren wat te specifiek was, specificeren wat anders onbegrijpelijk was, wegvertalen wat redundant was enzovoort. Om de consistentie te bewaken, werkten we met een gedeeld Exceldocument waarin we al onze vondsten en twijfels neerschreven. We werkten met tabbladen voor algemene dingen, beroepen en functies, geografische namen, munten en synoniemen van 'zeggen'. Ieder schreef in een eigen kleur en alle definitieve oplossingen stonden in zwart.

Pleidooi voor tolerantie

De gemiddelde lezer van een vertaling heeft meestal geen idee van de tijd en inspanningen die het

brainstormen over een bepaalde oplossing heeft gekost. Zo kwamen we er maar niet uit of we de verspaanste Arabische namen nu moesten laten staan of aanpassen aan de hedendaagse transcriptie van Arabische namen, zoals onder andere in de *Don Quichot* is gebeurd en door Arabisten wordt toegepast. Moest het Al-Andalus of Al-Andaloës worden, Umayyaden of Oemajjaden of zelfs Omajjaden, Aluch Ali of Aloesj Ali? Na veel heen en weer schrijven en praten hebben we ze uiteindelijk laten staan, ten eerste omdat we de transcriptie van u naar oe lelijk vonden, zeker in 'Al-Andaloës', en de transcriptie van yy naar jj qua uitspraak geen verandering opleverde. Ten tweede omdat de Arabische namen al getranscribeerd waren naar het Spaans en het logischer leek om waar mogelijk de namen te gebruiken zoals ze daar werden uitgesproken, en ze niet, zoals we met Spaanse namen ook nooit doen, te vernederlandsen. Ten slotte hebben we elkaars teksten kritisch doorgenomen en uitgebreid van commentaar voorzien. En dat resulteerde weer in lijstjes met registerverschillen, verschillende lidwoorden bij hetzelfde zelfstandig naamwoord et cetera waarover we het eens moesten zien te worden. Het resultaat is naar mijn mening meer dan alleen een boeiend en actueel verhaal: het is een tijdsdocument, een pleidooi voor tolerantie, een boek voor zekere politici die het mankeert aan historisch tijdsbesef.